

PAVEL TAIBR

ZEMĚPISNÝ SLOVNÍK

© Pavel Taibr, Mct-info Jablonec nad Nisou
2010.

Užití se svolením autora. Opravy a připomínky na
mctinfo@atlas.cz

Obsah

A	4
B	5
C	6
Č	6
D	6
E	7
F	8
G	8
H	9
CH	10
I	10
J	10
K	10
L	11
M	12
N	12
O	13
P	13
R	14
Ř	15
S	15
Š	16
T	16
U	17
V	17
W	18
Z	18
Ž	18
Rozšiřující zdroje	19

A

abaka - „manilské konopí“, hrubý textilní materiál z listů banánovníku, exportován hlavně z Filipín

ablace - odtávání ledovce

abraze - obrušování hornin, často příbojem na pobřeží

abysální - související s oceanickým dnem

afélium - místo nejvzdálenější Slunci na oběžné dráze kolem Slunce

aglomerace - sídelní struktura, urbanizací (výstavbou) zvětšované město, sídlo

akumulace - 1. v geomorfologii ukládání sedimentu, 2. v ekonomice hromadění např. kapitálu

albedo - poměr Zemí přijaté a vyzážené sluneční radiace

alkalická kyselka - zásaditá minerální voda obohacená oxidem uhličitým

amplituda - mezní rozdíl hodnot, např. teplot

Amundsen Roald - (1872-1928) norský vědec a polární cestovatel, stanul jako první na jižním pólu v roce 1911

analema – křivka ve tvaru osmičky, která vznikne záznamem umístění Slunce na hvězdné sféře ve stejný okamžik každý den.

andezit - výlevná sopečná hornina, vyskytuje se např. na Slovensku

Andský pakt – jihoamerické hospodářské sdružení se čtyřmi stálými členy. Rok vzniku 1969. *Též Andské společenství národů.*

anomálie - nepravidelnost, např. výskyt ložiska rud v jiné stejnorodé hornině

antecedence - prořezávání řeky v terénu, který se zvedá, při tzv. regresi, např. Vltava napříč Středočeskou pahorkatinou

anticyklóna - oblast vysokého tlaku vzduchu, vzniká pronikáním chladnější vzdušné masy do teplejší

antipasát - vyrovnávací proudění vzduchu ve svrchní vrstvě troposféry od rovníku směrem k obratníkům

antisemitismus - projevy a postoje rasové nesnášenlivosti vůči židům

antracit - nejkvalitnější (nejstarší) uhelný sediment, také *kaustobiolit*

APEC - Rada pro hospodářskou spolupráci Asie a Tichomoří, vznik v r. 1989, sdružuje 21 států, sídlem je Singapur

aplit - světlá hornina tvořená křemenem, živcem a plagioklasem

apogeum - místo nejvzdálenější na oběžné dráze kolem Země

arboretum - lesopark, umělé seskupení většího množství vzácných dřevin

areál - oblast výskytu určitého druhu organismu

archipel - souostroví, např. Aleuty

aridní - suchý, např. aridní klima - suché klima

artéská voda - výstupný pramen vyvěrající tlakem dvou nepropustných vrstev, např. v Austrálii, v oázách Sahary, název dle kraje Artois ve Francii

ASEAN - *Association of South East Asia Nations* - sdružení zemí JV Asie, zal. 1967, hospodářská i vojenská organizace, členy jsou Brunej, Filipíny, Indonésie, Malajsie, Singapur a Thajsko

astenosféra - svrchní část pláště Země, je plastická, pohybují se po ní zemské kry, litosférické desky

astroláb - středověký přístroj k určování polohy těles hvězdné sféry a zeměpisných souřadnic

astronomická jednotka - délková jednotka měření v naší sluneční soustavě, střední vzdálenost Země od Slunce (149,6 mil. km)

Ašantové - černošští obyvatelé Guinejského zálivu, hl. Ghany

atlas - tematický soubor map, většinou v sešitové či knižní formě

atol - korálový ostrov vznikající kolem sopečného kužele v moři

AU – 1. Africká unie – *African Union* - Projekt africké integrace, vzniká v roce 2002 (Durban), sdružuje 53 států, dříve OAJ, 2. astronomická jednotka, délková míra v naší sluneční soustavě (149,6 mil. km)

avokado - druh jižního ovoce, plod hruškovce přelahného

azimut - kladně orientovaný úhel mezi severem a určeným směrem, astronomický azimut má však nulovou hodnotu jih

B

bahenní sopka - výron sopečných plynů skrze měkké vlhké sedimenty

balza - druh tropického světlého lehkého dřeva stromu *Ochroma lagopus*

Bantuové - obyvatelé rovníkové Afriky, černoši

biokapacita – dostupná ekologická plocha k zajištění obnovitelných zdrojů člověka

burel - ruda manganu, oxid manganičitý, též pyrolusit

Búrové – Afrikánci, potomci evropanů (nejvíce Holanďanů) v Jižní Africe

bantustan - region v RJA, v minulosti uměle osídlován určitým černošským kmenem, např. Ciskei, Transkei

baobab - strom afrických savan, má široký kmen a rozložitou korunu, využívány jsou moučnaté plody

barchan - typ písečného přesypu poloměsíčitého tvaru, typický pro oblast stř. Asie

Barrandien - část středních Čech starohorního a prvohorního stáří, název na počest francouzského paleontologa J. Barranda

barrel - objemová jednotka těžby ropy, přibližně 159 litrů, tuna ropy je 6 až 7 barrelů (podle složení)

Baskové - národ žijící v severním Španělsku, baskičtina je neevropský jazyk

bataty - tropická okopanina, botanicky *povíjnice jedlá*, také *batátovník jedlý*, obsahují škrob, cukr, označují se za "tropické brambory"

bauxit - ruda hliníku, směs hydratovaných oxidů hliníku a železa

bazalt - čedič, výlevná sopečná hornina

Beaufortova stupnice - stupnice pro měření rychlosti větru

bedekr - turistický průvodce

Behaim Martin - (1459-1507) německý kartograf 15. století, autor nejstaršího (dochovaného) glóbu (1492)

Bengálci - národnostní skupina ve východní Indii a v Bangladéši

bentos - společenství organismů žijících na dně moří a vodních nádrží

Bergmanovo pravidlo - zvířata stejného druhu mají jiné proporce v teplejších a chladnějších oblastech, souvisí s termoregulací zvířat

Bering Vitus Johanssen - (1681-1741) dánský vědec a cestovatel, ve službách ruského cara, objevitel Aljašky

bermudský trojúhelník - oblast ve středním Atlantiku mezi Floridou, Bermudami a Portorikem s výskytem pozoruhodných, často nevysvětlitelných jevů, příčinou je pravděpodobně výbuch metanu unikajícího z mořského dna

betel - listy Pepřovníku betelového, které se žvýkají s oříšky palmy Areca, obsahují alkaloidy

bifurkace - rozdělení vodního toku do dvou povodí, př. Cassiquiare v Jižní Americe (Orinoko-Amazonka)

biom - společenství organismů spjatých s určitou omezenou oblastí, např. savana

biotop - společenství organismů jednoho místa, např. paseka

blahovičník – *Eukalyptus*, vysoký strom tropické a subtropické oblasti, hlavně Austrálie

blizzard - severní chladný vítr USA a Kanady s častým sněžením, přichází za cyklonou

blokdigram - způsob kartografického prostorového 3D vyjádření určité oblasti, prostorový průmět průřezu topografické plochy

bludné balvany - sedimentární pozůstatky zalednění, materiál, který ledovec zanechal po odtátí, např. v Moravské bráně, Liptánský balvan

bonita - stupeň vyjádření kvality půd

bóra - horský studený padavý vítr, např. na chorvatském pobřeží

boreální fronta - rozhraní mezi boreální a tropickou vzdušnou masou

boreální les - les severních oblastí, vesměs jehličnatý, tajga

BPEJ – Bonitovaná půdně ekologická jednotka – standard hodnocení půd v ČR

bradlo - skalní zbytky okrajů pásemných pohoří, tzv. flyše, např. Pavlovské vrchy

brakická voda - mořská voda s nízkou slaností (salinitou), menší než 20‰, často u ústí řek do moře

brázda - 1. úzká protáhlá sníženina, 2. úzká tlaková oblast

brdo - výraz pro vršek, horu

brekie - zpevněná úlomkovitá hornina, sediment

bríza - místní pobřežní vítr, vzniká nestejným zahříváním moře (vodní nádrže) a pevniny

BRT - brutoregistrovaná tuna, jednotka tonáže lodí, veškerý lodní prostor, 1 BRT = 100 f³ (krychlová stopa)

buddhismus - náboženství v J a JV Asii (např. Tibet, Thajsko)

bulizník - šedočerná křemitá hornina, velmi stará (starohorní) a tvrdá, "prubířský kámen zlatníků"

bulk – nákladní loď pro sypké a tekuté náklady

buran - studený vítr ruských a kazašských stepí

burza - instituce kapitálového trhu, místo prodeje cenných papírů

buš (bush) - lesokřovinatá formace subtropických a tropických oblastí, např. v Austrálii

bušl (bushel) - anglosaská objemová míra, na obilných burzách, přibližně 35-36 litrů

C

catingas - suchomilný řídký les v tropech Jižní Ameriky

CDU - Křesťanskodemokratická unie, jedna z nejsilnějších politických stran v Německu

cenoman - geologické období, svrchní (mladší) křída

cenzus - sčítání obyvatel

cirkumpolární - obtočnový, tento druh těles na hvězdné sféře nezapadá, jejich deklinace je větší než $90-\varphi$, kde φ je zem. šířka pozorovatele

cerrado – savana Brazílie

cirrus - druh oblaků (řasovitých)

city - střed anglosaských velkoměst, centrum, downtown

clearing - způsob placení výměny zboží mezi státy, zarovnávání přebytků, sald

clo - daň uvalená na dovoz zboží

Colón Cristóbal - (1446-1506) Kolumbus Kryštof, původem z Janova, objevitel Ameriky, 14.X.1492 přistál na Bahamských ostrovech, Guanahani

Cook James - (1728-1779) Angličan, jeden z nejslavnějších mořeplavců všech dob, objevitel řady ostrovů Pacifiku

coriolisova síla - vzniká vlivem rotace Země z nestejně obvodové rychlosti, stáčí větry nebo mořské proudy

Cousteau Jacques Yves - 1910-1997, francouzský vědec - oceánograf, zastánce ochrany přírody, režisér filmů o moři a vodních tocích

creep (kríp) - proces svahové modelace, pomalý posun svahových hornin

cukrová třtina - tropická víceletá plodina k výrobě cukru, bot. *Sacharum officinarum*

cummulus - druh oblaků, kupa

Cvijič Jovan – (1865-1927) srbský geograf, prezident Srbské královské akademie věd, rektor Bělehradské university

cyklón - tropická cyklona vznikající na rozhraní rovníkové a tropické vzdušné masy, název užíván v Indickém oceánu, jinde tajfun či hurikán

cyklona – obecně oblast nízkého tlaku vzduchu

Č

čajovník - vřezý zelený teplomilný keř, listy obsahují alkaloidy (tein), bot. *Thea sinensis*

časová rovnice - graf rozdílu mezi pravým slunečním a středním slunečním časem

Čečenci - největší národ severního Kavkazu, muslimové

Čerkesové - národ severního Kavkazska a Kubáně, muslimové

čeřiny - tvary vznikající na rozhraní dvou prostředí připomínající vlnky na vodě, např. pohybem vody nebo větru po písku, případně na sněhu

čirok - obilnina pěstovaná hlavně v asijských zemích, též sorgo

ČÚZK – Český úřad zeměměřičský a katastrální

D

datlovník - palma datlová, roste hlavně v severní Africe, plody datle, bot. *Phoenix dactylifera*

datová hranice - čára, na které se při přechodu mění datum, leží v prostorách 180° zeměpisné délky mimo obydlená území

deflace - 1.odnos zvětralín větrem, např. v poušti, 2. opak inflace

defolianty - látky způsobující opad listů, jehličí z rostlin

deklinace magnetická - úhel, který svírá místní poledník s osou magnetické stěpky

deklinace Slunce - úhel mezi rovinou světového rovníku a Sluncem v okamžiku horní kulminace

delta - sedimentární útvar rozvětveného ústí řeky, např. Dunaj, Nil

demarkační čára - odděluje dočasně dvě soupeřící strany, státy

demografie - obor zkoumající obyvatelstvo (počet, růst, struktura a pohyb)

den - časová jednotka odvozená z rotace země kolem své osy, den občanský, hvězdný a sluneční

denominace měny - reforma, při které je měna nebo akcie přepočítána o několik nul vzhledem k inflaci, např. v Polsku v r. 1995

denudace - obnažování, odnos a zarovnávání zemského povrchu

denzita - hustota populace vzhledem k ploše

departement - administrativní celek, např. ve Francii

depo - obecně skladiště, v dopravě také dílna

devon - mladší doba prvohor, 345-395 mil.let

dezertifikace - rozšiřování pouště na úkor savany nebo stepi, např. v zemích Sahelu v Africe

Děžněv Semjon Ivanovič - (1605-1672) ruský cestovatel, také kozácký ataman, pohyboval se na Dálném východě, Děžněvův mys je nejvýchodnějším pevninským bodem Asie

diaspora - oddělená komunita populace, např. čínské čtvrti v USA

Díaz Bartolomeo - (1450-1500) portugalský námořník, v lednu 1488 doplul k mysu Dobré naděje, bratr Diogo Díaz

diktatura - forma nadvlády jednotlivce, strany či skupiny, např. Kuba

Diners Club Inc. - mezinárodní instituce vydávající cestovní a kreditní karty, *Diners Club Cards*

dislokace - porucha celistvosti vrstev hornin, zlom

divergence - rozdělování, rozbíhavost, např. ker zemské kůry

diverzifikace obchodu - rozmělnění obchodu, snaha obchodovat s více partnery, s širším sortimentem zboží

dmutí - změna tvaru hladiny světového oceánu vlivem slapových sil

dobytčí jednotka - jednotka pro převod hmotnosti hospodářských zvířat (500 kg)

dok - zařízení loděnice, suchý a plovoucí

dolomit - sediment, uhličitán vápenatohořečnatý

domestikace - proces ochočování a šlechtění zvířat

domínium - forma státního zřízení – monarchie členských zemí Britského společenství, např. Kanada

dopravní síť - systém komunikací, cest v zemi

Dow Jones Index - index burzy na Wall Street v New Yorku

Drake Francis - (1539?-1596) britský mořeplavec, původně korzár později povýšen na lorda, do Evropy přivezl mimo jiné brambory

Drávidové - národ žijící v již. Asii, patří mezi ně např. Tamilové

driftový proud - nucený proud většinou mořský, např. větrem

drumliny - ledovcové nánosy ve směru pohybu ledovce na spodní a čelní moréně

drúza - trs srostlých krystalů na nerostu

duma - ruský parlament, dolní komora

dumping - forma nekalé soutěže, cenové podbízení zboží na trhu

duna - velký písečný přesyp

E

EBRD - *European Bank for Reconstruction and Development*, Evropská banka pro obnovu a rozvoj

ECU - *Europe Currency Unit*, měnová jednotka zemí EU

edafon - živá součást půdy, hlavně mikroorganismy

ekistika - věda o lidských sídlech

ekliptika Země - rovina oběhu Země kolem Slunce

ekologická nika - začlenění organismu v ekologickém systému, v přírodě

ekologická stopa – přepočtené množství zdrojů, které spotřebovává člověk na biokapacitu (biologicky produktivní plochu)

ekologická valence - schopnost přizpůsobení určitého druhu organismu

ekosystém - systém živých organismů a jejich neživého (abiotického) životního prostředí

Eldorado - bájná země plná bohatství umístovaná nejčastěji do Jižní Ameriky

embargo - druh mezinárodní represe, zákaz např. obchodních styků

emigrace - vystěhování

emirát - druh monarchie v arabských zemích, např. Abú Dabí

emise - cizorodé látky v atmosféře, průmyslového původu, např. kouř, popílek

endemit - organismus žijící na omezeném místě, např. Kiwi na Novém Zélandu, také *taxon*

endogenní - vnitřní

enkláva - menší oblast vklíněná v jiném území, př. Náhorní Karabach v Ázerbajdžánu

epicentrum - místo, kde seismické vlny dorazí nejdříve na povrch Země, jsou zde velké škody při zemětřesení

Erathosthénés Kyrénský - (284-202) řecký filosof, zakladatel geografie jako vědy

erg - písečná poušť západní Afriky - Sahary, též reg

eroze - zvětrávání

erupce - sopečný výbuch

estuár - nálevkovité ústí řek, např. Labe

etnikum - skupina lidí, jež spojuje společná historie, jazyk, rasa, kultura a tradice

eukalyptus - blahovičnick

Eurasie - pojem pro kontinentální oblast Evropy a Asie

euroregion - oblast při hranicích dvou, tří států, kde jsou předpoklady spolupráce, např. Euroregion Nisa

Evenkové - národ severní Sibiře

evorze - vymílání říční vodou a unášenými sedimenty, vznikají tak např. obří hrnce

exogenní - vnější

exonymum - domácí jazykový výraz pro cizí zeměpisný název, např. Drážďany pro Dresden, ale i Prag (něm.) pro Prahu, také dublet

exosféra - vnější vrstva atmosféry

exploatace - zvýšená nebo ekologicky neúměrná těžba, vytěžení

export - vývoz

extenzivní výroba - produkce s minimálním kapitálem, surovin, energie a pracovních sil, opak intenzivní

F

FAO - *Food and Agricultural Organization*, org. pro výživu a zemědělství, součást OSN, sídlem je Řím

federace - spojení dvou a více států

feláh - arabský drobný rolník

fenologie - nauka o změnách organismů během roku vzhledem ke klimatickým podmínkám

ferritizace - půdní proces, obohacování půdy oxidy železa, půdy ferrosoly

fertilita - plodnost, demografický ukazatel, počet dětí narozených na 1000 žen ve věku 15-45 let

firn - tlakem zformovaný a přetvořený sníh do ledových zrn, při další akumulaci vzniká ledovec

fiumaroly - výrony sopečných plynů

fiumary - středomořské řeky se zimním srážkovým maximem

fjord - zatopená horská údolí v důsledku ledovcové transgrese (poklesu) pevniny

flexura - ohyb vrstev hornin

fluviální - říční, např. sedimenty

flyš - vnější část pásemných pohoří

föhn - teplý horský padavý vítr, hl. v Alpách

fonolit - znělec

Foucaultovo kyvadlo - zařízení, kterým můžeme přímo dokázat rotaci Země stáčením roviny kyvu

freony - halogenderiváty uhlovodíků, které iniciují rozklad ozonoféry

fronta - rozhraní mezi různě teplými vzdušnými masami, teplá, studená, okluzní, boreální a pod.

G

G7 - „sedmička“ nejvyspělejších a nejvýznamnějších zemí světa (USA, CND, JAP, GER, FRA, GBR a ITA), nově i G8

gabro - hlubinná vyvřelina

galaxie - základní stavební prvek vesmíru, soustava obsahující miliardy hvězd, vzájemně gravitačně vázaných

galenit - ruda olova, sulfid olovnatý

Galileo – satelitní navigační systém EU

GATT - *General Agreement on Tariffs and Trade*, Všeobecná dohoda o clech a obchodu, zal. 1947, sídlem Ženeva, dnes ji nahrazuje WTO

GDP – *Gross Domestic Product* – hrubý domácí produkt, dle Světové banky i GDI (gross domestic income)

gejzír - výstupný občasný pramen, tlak v podzemí vzniká vysokou teplotou

generální mapa - topografická mapa, odvozená z druhého (třetího) voj. mapování na území Rakouska Uherska, v měř. 1:288 000 resp. 1:200 000

genofond - soubor všech genů v populaci organismu

geocachig – mezinárodní hra využívající systému GPS při vyhledávání schránek tzv. cache („keší“) či travelbugů

geodézie - zeměměřičství, nauka o měření a tvaru Země

GeoEye1 – družice snímkující Zemi, USA.

geoid - tvar Země, nulová hladina zemského povrchu

geomagnetický pól - průsečík magnetické osy Země a zemského povrchu

geomorfologie - nauka o tvarech zemského povrchu a příčinách jejich vzniku

geosynklinála - prohlubeň, vzniká při vrásnění, též synklinála

geotermální - tepelná energie Země, např. geotermální elektrárna

geotop - geograficky nejmenší a nedělitelné místo na Zemi, např. paseka

germánské jazyky - nejrozšířenější větve indoevropských jazyků (němčina, angličtina)

GIS – geografické informační systémy, systém správy geografických dat užívaný v řadě oblastí – státní správa, výstavba, doprava a logistika, záchranný systém, mapování atd.

globální - celosvětový

globální problémy lidstva - nejpalčivější problémy populace: hrozba jaderné války, odzbrojení, zaostalost rozvojových zemí, hlad, negramotnost, zdravotní stav lidí, odpady a pod.

glóbus - model Země ve tvaru koule

Glonass – ruský satelitní navigační systém

GMT - *Greenwich Mean Time*, označení času platícího na nultém poledníku, též UT - Universální čas

gnómón - tyč, lať směřující do světových pólů hvězdné sféry, např. u slunečních hodin

GNP - *Gross National Product*, hrubý národní produkt

Gondwana - jižní část prakontinentu Země Pangei

GOP - *Gornoslaski okreg przemyslowy*, hornoslezská průmyslová oblast, leží v ní města jako Katowice, Zabrze, Gliwice, Sosnowiec, Bytom

GPS – *Global position system*, celosvětový polohový systém, systém navigace a určování zeměpisné polohy, užíván především v dopravě. Má evropskou a ruskou variantu (Galileo a Glonass)

granit - žula, granodiorit

granodiorit - vyvřelá hlubinná hornina, žula

gravimetrie - měření tíhového zrychlení Země

guano - organický sediment většinou ptačího původu (trus), „chilský ledek“

Guaraní - indiánský národ Jižní Ameriky - Paragvaye

guyot - podmořská hora kuželovitého tvaru

H

halda - nahromadění materiálu vyvezeného z dolu

halofyt - slanomilná rostlina

hamada - kamenitá poušť Afriky

heliograf - přístroj k měření slunečního svitu

Heyerdahl Thor *1914-2002 - norský vědec a cestovatel, propagátor prehistorických cest do Ameriky a starověkých civilizací

Hillary Edmund Percival - *1919-2008, Novozélanďan, spolu s šerpou Tenzingem Norqayem jako první vystoupili v roce 1953 na Mt.Everest

hinduismus - hlavní náboženství v Indii

histosoly – rašelinové půdy

HNP (GNP) - hrubý národní produkt, množství (cena) hodnot vytvořených v zemi za rok

hornatina - geomorfologická jednotka, výšková členitost je nejčastěji v rozmezí 300-600 m

hrabství - administrativní celek v Británii

Humboldt Alexander von - (1769-1859) německý vědec a cestovatel, prozkoumal např. Amazonii

humidní – vlhké, srážky výrazně převažují nad výparem, např. humidní klima vlhkých tropů

humus - součást půdy, hlavně odumřelé zbytky rostlin

hurikán - tropický cyklón Ameriky, tropická bouře

hustota dopravní sítě - délka sítě na 100 km²

hustota obyvatelstva - počet obyvatel na km², také denzita

hvězdná sféra - kulová plocha, do které se promítá zdánlivý pohyb vesmírných těles

hvězdný den - doba mezi dvěma horními kulminacemi jedné hvězdy, 23h56m4s

hydrofyty - rostliny rostoucí ve vodním prostředí

hydrologický cyklus - koloběh vody, malý (nad oceánem) a velký (mezi oceánem a pevninou)

hypocentrum - místo vzniku zemětřesení v podzemí

hypsometrie - barevné vyjádření výškových poměrů, např. zelená barva představuje nížiny

CH

chamsín - pouštní vítr severní Afriky

CHKO - chráněná krajinná oblast v ČR (jejich 25), např. Jizerské hory

chlum - zalesněný pahorek, hřbet

I

ICE - *Inter City Expres*, rychlovlak, hlavně v Německu

Ikonos – první soukromá družice snímkování Země, USA.

ilimerizace - půdní proces, přesun jemnozemi (jílovitých částíček) do spodních horizontů

imigrace - přistěhování obyvatel

imise - látky (nečistoty) v atmosféře, nejčastěji vznikají reakcemi z průmyslových emisí

import – dovoz zboží

inflace - proces ztráty hodnoty měny ve státě

intenzivní výroba - produkce s maxim. kapitálovým zatížením, velkým využitím pracovních sil, opak extenzivní

interglaciály - doby meziledové

introdukce - zavlečení organismu do cizího prostředí, časté hl. v Austrálii (králíci, velbloudi)

inudační území - záplavové území

Inuité - eskymáci, národ žijící v polárních oblastech Ameriky

ISBN – mezinárodní standard kódování tištěné literatury, 13-ti místný čárový kód (původně 10-ti místný)

ISSN - mezinárodní standard kódování tištěných periodik, čárový kód

izočáry - spojnice míst stejné hodnoty (na mapě), např. vrstevnice (výška), izobaty (hloubka), izotermie (teploty), izohaly (slanost), izobary (tlak), izotachy (časové dostupnost)

J

Jakuti - národ severovýchodní Sibiře

jarní bod - průsečík, ekliptiky a roviny rovníku, kterým Slunce nejčastěji prochází 21.3.

jemnozem - pevná součást půdy, zvětralá matečná hornina malých rozměrů, do 2 mm

jet stream - silné horizontální proudění vzduchu ve stratosféře

juliánský rok - rok Juliánského kalendáře, jeho průměrná délka je 365.25 dne

junta - vojenská diktatura, vláda skupiny důstojníků, většinou přechodný režim

jura - střední doba druhohor, 135-195 mil. let

K

kabotáž - pobřežní námořní doprava

kalcit - sedimentární hornina, vápenec, např. v Českém krasu

kaldera - sopečná prohlubeň vzniklá erozí či rozmetáním sopečného kráteru

kambisoly - hnědozemě

kambrium - nejstarší doba prvohor, 500-570 mil. let

kamenné moře - svahový útvar skalních zvětralin

kaňon - denudační zářez vodního toku v krajině, vzniká hloubkovou erozí

kaolín - surovina (jílovitá hlína) vhodná pro výrobu porcelánu

kar - místo vzniku ledovce, prohlubeň (dříve březno)

karbon - mladší doba prvohor, 280-345 mil. let

kargo - úhrnný lodní nebo letecký náklad

kartodiagram - způsob kartografického vyjádření, absolutních veličin

kartogram - způsob kartografického vyjádření relativních veličin, např. hustoty populace

kartometrie - obor zabývající se měřením a výpočty na mapách

kasiterit - ruda cínu, oxid cínčitý, též cínovec

kaskáda - soubor malých vodopádů či peřejí, vodních nádrží

katarakt - mohutný vodopád s malým výškovým rozdílem

katastrální území - územní jednotka, kterou tvoří uzavřený a evidovaný soubor nemovitostí obce

Kečuové - indiánský národ Jižní Ameriky

kenozoikum - třetihory

Khmérové - národ žijící v JV Asii (např. v Kambodži)

klad mapových listů - způsob uspořádání mapového díla na jednotlivé listy

klima - podnebí, dlouhodobý stav atmosféry v oblasti daný podnebnými činiteli (reliéf, podnebný pás, vzdálenost. od moře, planet. cirkulace, moř. proudy a pod.)

kolonie - závislé území, např. Gibraltar

komodita - druhová skupina zboží, např. při dovozu

kondenzační jádra - místa, kde dochází ke vzniku kondenzace při srážkách

konfederace - forma sdružení méně či více nezávislých zemí či států, např. SNS

konformní zobrazení - úhlojevné zobrazení, např. Merkatorova válcová mapa

konjunkce - poloha dvou těles hvězdné sféry se stejnou rektascenzí

konkrece - 1. kousky nerostů na dně moří nesoucí nerostné suroviny, např. mangan, 2. novotvary v půdě

konstituce - forma státního zřízení monarchie, kde panovník je vázán na zákonodárný (parlament) a mocenský (vláda) orgán

kontinentální drift - posun pevninských desek, dle Wegenerovy teorie

konurbace - viz megalopolis

konvertibilita – směnitelnost měny

Köppen Wladimir Peter - (1846-1940) německý klimatolog a meteorolog, jeho klimatický systém je užíván na celém světě

kopra - textilní materiál, oplodí kokosového ořechu

koraze - chemické zvětrávání, rozklad

kosa - sedimentární útvar mělkých písčitých pobřeží, např. v Gdaňské zátocy, Helská kosa

kosmopolita - druh organismu vyskytující se v celém světě, často rostliny nebo zvířata doprovázející člověka

kotlina - vhloubená sníženina

krajinný potenciál - souhrn všech využitelných vlastností krajiny

kráter - kruhovitý útvar s prohlubní uprostřed vzniklý sopečnou nebo meteoritickou činností, sopečný či impaktní kráter

krevel - ruda železa, oxid železitý, též hematit

kryoplén - rovina vytvořená pohybem ledovce

křída - nejmladší doba druhohor, 65-135 mil.let

křovák – obyvatel savan a pouští jižní Afriky (Kalahari), též San

kul - písčité poušť střední Asie, také kum

kulminace - vrcholení, např. tělesa na hvězdné sféře

Kurdové - národ žijící na území Turecka a Iráku, jeden z největších národů (přes 10 mil.) nemající vlastní stát

kvadratura - pozice např. Měsíce vzhledem k Zemi a Slunci (1. a 3. čtvrt')

kvarcit - přeměněná hornina, křemec, např. vrchol Ještědu

kvesta (questa) - vyvýšenina tvořená vyčnívajícími souvrstvími na okraji pánví

L

lahar – proud bahna a vody vyvolaný sopečnou explozí

lakolit - obnažený podpovrchový sopečný útvar čočkovitého tvaru, např. Říp

Lambert Johan Heinrich - (1728-1777) švýcarský matematik a fyzik 18. století, v geografii autor válcového a azimutálního zobrazení

Laponci - národ severní Evropy (Finsko, Rusko)

laterizace - obohacování půdy oxidy hliníku, barví půdu na červeno

latifundie - latinskoamerický velkostatek

Laurasie - severní část praprotinentu Pangei

Liga Arabských států - organizace arabských zemí, založena v r. 1945, sídlem je Tunis

liman - mořská zátoka, pozdějším oddělením od moře dává vznik jezeru, př. Maracaibo

limnigraf – zařízení pro zjišťování stavu vody ve vodních tocích či nádržích, též vodočet

limnologie - nauka o vodních nádržích

limonit - ruda železa, hydroxid železitý, též hnědel

litosoly – kamenité půdy

Ilanos - jihoamerická savana, v Brazílii též cerrado

Ioxodroma - spojnice dvou míst na Zemi protínající poledníky pod stálým úhlem, azimutem

lunární - měsíční, např. rok

M

macchie - křovinatá formace italského středomoří, viz chorvatský šibljak, francouzský garigue nebo španělský tomillares, charrapal

Magalhães Fernão - (Magellan Francisco, 1480-1521) portugalský mořeplavec, jeho posádka jako první obeplula svět (1519-1522, loď Victoria)

magma - polotekutá až tekutá sopečná hmota, na povrchu Země tvoří lávu

magnetit - ruda železa, oxid železnatoželezitý, též magnetovec

magnetosféra - oblast působení zemského magnetismu, magnetického pole Země

mahaut – ošetřovatel-vodič slonů v Thajsku

Malthus Thomas - (1766-1834) britský ekonom, tvůrce "vulgární" demografické teorie, „nadbytek populace je korigován epidemiemi, válkami a bídou“

Mandarini - hlavní národnostní čínská skupina

mangrovy - pobřežní porosty vlhkých tropických oblastí

maniok - tropická víceletá okopanina, získává se z ní škrob i latex, je běžnou poživatinou tropů, v Americe se pěstuje pod názvem *kasava*, *kasawa*

Maor - původní obyvatel Nového Zélandu

mapa - zmenšený rovinný obraz zemského povrchu na určité průmětně s využitím kartografické interpretace (vyjádření)

masív - vyvýšenina oválného průmětu

meandr - zákrut řeky vznikající v místech, kde řeka ztratila spád a teče ve vlastních náplavech

medián – prostřední hodnota

megalopolis - velká zastavěná oblast vznikající srůstem více sídel, viz konurbace

megye - župa, administrativní celek Maďarska

Mercalliho stupnice - stupnice intenzity zemětřesení (1-12 st.)

Mercosur – *Mercado Comúr del Sur*, hospodářské uskupení zemí Jižní Ameriky, pět stálých a pět přidružených. Rok vzniku 1991.

meridián - místní poledník

Merkator Gerhard Kremer - (1512-1594) vlámský kartograf, tvůrce úhlojevné válcové mapy, jeho soubor map nesl poprvé název "Atlas"

mesa - tabulová vyvýšenina s horizontálně uloženými horninami

metamorfóza - přeměna, např. hornin

mikroklima - podnebí omezené oblasti, spodní vrstvy atmosféry

Mikuláš Kusánský - autor 1. mapy střední Evropy (1491)

minaret - islámská náboženská věžovitá stavba

míra závislosti populace - podíl mládeže a důchodců k ekonomicky aktivnímu obyvatelstvu

mistral - studený údolní vítr jižní Francie vanoucí na Riviéru

Mohorovičičova plocha - plocha nespojitosti (diskontinuity), na hranicích astenosféry ve vnějším plášti Země

oldanubikum - staré (prekambrické) geologické těleso Českého masívu

oldavit - vltavín, nerost - tektit, často vesmírného původu

monarchie - forma státního zřízení (dříve feudálního), kde je moc soustředěna do rukou panovníka (neplatí u monarchie konstituční), druhy: císařství, království, sultanát, emirát, knížectví, vévodství a pod.

monetární regulace - ovlivňování trhu množstvím peněz

monzun - rozsáhlé sezónní proudění vzduchu mezi mořem a pevninou vyvolané nestejným zahříváním vzduchu nad pevninou a oceánem v zimě a v létě

moréna - sedimentární ledovcový útvar, druhy: čelní, boční, spodní, střední i svrchní

morfoskulptury - tvary tzv. detailní modelace v krajině způsobované hlavně vnějšími silami

morfostruktury - hlavní tvary zemského povrchu vytvořené vnitřními silami

Mormoni - členové náboženské sekty v USA, kladou důraz na doslovný výklad Bible

mortalita - úmrtnost, množství zemřelých na 1000 obyv. středního stavu za rok

muriatická voda - slaná podzemní voda

mys - výběžek pevniny do moře, též kap

N

nadir - protějšek zenitu, tzv. 'podnožník'

NAFTA - *North American Free Trade Area* - hospodářská organizace USA, Kanady a Mexika

náhon - umělé rameno vodního toku

národní park - forma chráněného území, např. KRNP

NASA - *National Aeronautic and Space Administration*, Národní úřad USA pro letectví a vesmír

natalita - porodnost, počet narozených na 1000 obyvatel středního stavu za rok

NATO - *North Atlantic Treaty Organization*, Severoatlantický pakt, zal. 1949, sídlem Brusel

Natura 2000 - systém ochrany přírody zemí EU

Navajové - indiánský národ JZ USA

neogén - mladší třetihory, 2-22 mil.let

nimbostratus - druh oblaku, dešťová sloha

nimbus - obecně dešťový mrak

niva - říční rovina, naplavenina

nivelační síť - systém přesně změřených výškových bodů

nomádi - kočující pastevci

nov - fáze Měsíce

nutace - nepravidelnost v zemské rotaci, pohyb osy Země kmitavého charakteru

O

OAJ (OAU) - *Organization of African Unity*, Organizace africké jednoty, politická organizace afrických zemí, sídlem Addis Abeba, od r.1963, od roku 2002 nahrazena AU (viz)

OAS - *Organization of American States*, Organizace amerických států, od r. 1948

oáza - sídlo v pustině (většinou v poušti) spjaté s výskytem vody (artéským pramenem)

obec - nejmenší správní územní jednotka s vlastním jménem

oblík - oválný pahorek

obří hrnce - erozní útvary vzniklé na skalním podloží horských vodních toků, vznikají evorzí

obtočnové hvězdy - viz cirkumpolární

odlehlík - vyvýšenina, často na rozvodí, zbytek vyššího reliéfu

odtokový koeficient - procento srážek odtékajících z povodí za rok

OECD - *Org. for Economic Cooperation and Development*, hospodářská org. sdružující 29 (březen 1997) nejvyspělejších zemí světa, organizace pro ekonomiku spolupráci a rozvoj, založena v roce 1961, sídlem Paříž

oglejení - půdní proces, odkysličení půdy při vysokém stavu podzemní vody

okluze - poslední fáze vývoje oblasti nízkého tlaku vzduchu (dynamické cyklony)

okres - menší administrativní jednotka

OOP - Organizace pro osvobození Palestiny, zal. 1964, předseda Mahmúd Abbás, dříve Jásir Arafat, zástupce palestinského lidu, angl. zkratka PLO.

OPEC - *Org. of Petroleum Exporting Countries* - Organizace zemí vyvážejících ropu (v r. 2009 12 států, některé vystoupily - Indonésie, Gabon), zal. 1960, sídlo ve Vídni

ordovik - starší doba prvohor, 430-500 mil.let

orogeneze - horotvorný proces, např. vrásnění

ortodroma - nejkratší spojnice 2 míst na Zemi vedená po hlavní kružnici Země

ozonoféra - vrstva kyslíkových molekul O₃ ve stratosféře, důležitý filtr proti kosmickému záření

P

pahorkatina - geomorfologická jednotka, výšková členitost je nejčastěji 50-150m

paleogén - starší třetihory, 22-65 mil. let

paleozoikum - prvohory, 225-570 mil. let

pampa - jihoamerická step, např. v Argentině

Pangea - prakontinent Země, který se rozdělil na dvě kontinentální desky Laurasii a Gondwanu

pasát - stálé proudění vzduchu z obratníkových oblastí směrem k rovníku

pásmo konvergence - oblast styku dvou protichůdných pohybů, např. v rovníkové oblasti při pasátové cirkulaci

pásmový čas - oblasti, kde platí stejný občanský čas, vytvořeny v r. 1884

Paštunové - národ - JZ a již. Asie

Peary Robert Edwin - (1856-1920) americký polárník a vědec, jeho výprava dosáhla jako první

severního pólu v r. 1909, jeho prvenství bylo zpochybnováno A.Cookem

peáž - využití zahraniční železniční trati ve vnitrostátní přepravě, např. na trati Liberec-Varnsdorf

pediplén - vyzdvižená skloněná rovina

peloidy - společné označení pro rašeliniště a slatiny

pendolino – rychlovlak italské provenience

penepplén - vyzdvižená rovina

peoni - latinskoameričtí zemědělští bezzemci

perigeum - místo nejbližší Zemi na oběžné dráze kolem Země

perihélium - místo nejbližší Slunci na oběžné dráze, přísluní

perm - nejmladší doba prvohor, 225-280 mil.let

permafrost - věčně zmrzlá půda

Piccard Jacques - *1922, francouzský oceánograf, syn Augusta Piccarda, jako první dosáhl nejhlubšího místa v Mariánském příkopu

planetární axiom - skutečnost, že veškeré geografické poznatky jsou vztaženy na Zemi

planimetr - přístroj na měření ploch na mapách

planina - plošina vyšších výšek

plantáž - pozemek s monokulturou, jedinou plodinou

plutón - hlubinné magmatické těleso, v pozdějších dobách často obnažené, např. Jizerský pl.

počasí - okamžitý stav atmosféry v místě daný stavem meteorologických hodnot (teplota, tlak, vítr, srážky, sluneční svit a pod.)

podzol - půdní typ vrchovin a podhorských oblastí

pochutiny - skupina kulturních rostlin, obsahující látky (např. alkaloidy) nezbytné pro výrobu některých nápojů

poklička - skalní útvar vzniklý selektivní erozí, např. v Kokořínsku

polder - hospodářsky využitá nížinná půda pod úrovní moře, např. v Nizozemsku

polje - povrchový krasový útvar, rozsáhlá erozní sníženina

Polo Marco - (1254-1324) italský cestovatel, na konci 13. objevil pro Evropu východní Asii, již dříve v Asii pobýval jeho otec a strýc

ponor - místo, kde mizí vodní tok, např. v krasové oblasti

populační jednotka - sídlo s takovým počtem a strukturou obyvatelstva, která je zárukou populační stability

potamologie - nauka o vodních tocích

práh - plochá vyvýšenina mezi dvěma sníženinami, př. Lišovský práh

precese - nepravidelnost zemské rotace, kruhový pohyb, který se uzavře jednou za 25 770 let (platónský rok)

prekambrium - doba před prvohorami, před více než 570 mil. let, starohory, prahory

prérie - severoamerická step (původně prairie)

prezidentská republika - státní zřízení (republikové), kde má prezident největší míru politické moci, př. Francie

proláklna - sníženina pod úrovní mořské hladiny

proteozoikum - geologická doba, starohory, 570-2600 mil. let

proudnice - čára spojující místa s nejrychleji tekoucí vodou ve vodním toku

prstencové zatmění - úplné zatmění Slunce, je-li Měsíc v apogeu

průsmyk - výrazné přerušení souvislého pohoří, např. Všerubský průsmyk

předhlubeň - sníženina, příkop

přesmyk - horizontální dislokace, vzniká přetržením vrstev hornin

příkrov - horizontální dislokace, velké přesuny geologických těles, vrstev ve vrásných pohořích

přirozený přírůstek obyvatelstva - rozdíl porodnosti a úmrtnosti

pseudokras - „krasové“ tvary v nevápencových horninách, např. v pískovci

Ptolemaios Klaudios - (100-160?) řecký filosof 2.st. n.l., jeho dílo je základem geocentrického názoru a původní (převzaté) středověké geografie

puna - náhorní plošina Jižní Ameriky

pusta - maďarská step

R

ranker - horský půdní typ

rating - standardní hodnocení ekonomiky vhodné např. pro investory

recese - zpomalení hospodářského vývoje v zemi

reexport - opětovaný vývoz dovezeného zboží, např. čaj z Británie

referenční elipsoid - tvar pro zemské těleso užívané pro konstrukci topografických map

regionalizace - vytváření a vývoj oblastí

regrese pevniny - vyzdvihování pevniny

rejdař - vlastník obchodní lodě a provozovatel v lodní dopravě

rektascenze - souřadnice hvězdné sféry, úhel mezi rovinou deklinační kružnice a jarním bodem

rendzina - horský půdní typ, často utvářený vápencem

rentabilita - ziskovost, výnosnost

restrukturalizace - přeměna odvětvové a oborové struktury průmyslu nebo zemědělství

revalvace - zvýšení hodnoty měny

režim - 1. říční - sled průtoků během roku, 2. polit. - řízení vlády v zemi, vládní systém

režim vodního toku - časový sled průtoků v řece

rift - zóna vzniku nové oceanické kůry, divergentní

Richterova stupnice - stupnice měření intenzity zemětřesení

roadtrain – nákladní auto v více vleky, užívá se hlavně v Austrálii

ron - splach a eroze dešťovými srážkami

rosný bod - teplota kondenzace vodních par

rovnodennost - den, ve kterém Slunce prochází jarním (podzimním) bodem, 21.březen a 23.září

rozvodí - hranice mezi dvěma povodími

ruda - přírodní nahromadění nerostů, které obsahují určité množství kovu, např. magnetit (Fe), bauxit (Al)

rudovec - nákladní loď specializovaná na rudy

Ř

řevošský rok - rok našeho (gregoriánského) kalendáře, průměrná délka činí 365,2425 dne

říční delta - sedimentární útvar v ústí řek do moře, dochází v ní k větvení toku, např. Volha, Nil.

S

Sahel - oblast jižní Sahary

saldo zahraničního obchodu - rozdíl vývozu a dovozu

salinita - slanost vody, vyjadřuje se v promile

samum - pouštní vítr severní Afriky

scirocco - teplý a vlhký vítr Středomoří

scrub - australská křovinatá formace

SEČ - zkr. pro středoevropský čas, též CET, MET

sediment - usazenina, např. písek, pískovec, jíly, jílovec, vápenec a pod.

sedlo - podélné rozhraní, sníženina mezi dvěma hřbety, např. Jitřavské sedlo

sejm - polský parlament

selvas - tropický prales Amazonie

serák - ledovcový útvar, blok ledu mezi trhlinami při stékání ledovce

serír - štěrková poušť SV Afriky

sesuv - relativně rychlý klouzavý pohyb hmot po svahu

sezam - obilnina pěstovaná v jižní Asii

sfalerit - ruda zinku, sulfid zinečnatý

siderická doba - doba oběhu vztažená ke hvězdám

siderit - ruda železa, uhličitán železnatý, též ocelek

sídlo - trvale obydlené místo na Zemi

sifon - krasový útvar, podvodní spojení dvou jeskyň

silur - doba prvohor, 395-430 mil.let

Sinhálci - národ žijící v již. Asii

sintr - plošný vápencový povlak stěn krasových jeskyní

sisal - textilní materiál z listů agáve vhodný na lana a provazy

skleníkový efekt - zadržování tepla atmosférou, působí na něj kladně množství vod. par a CO₂

slanisko - území se zasolenými půdami, solončaky

slapové jevy - změny tvaru zemské kůry, hladiny svět. oceánu a atmosféry vlivem gravitace nejbližších vesmírných těles

sluneční den - doba mezi dvěma spodními kulminacemi Slunce, 24h

sluneční hodiny - jednoduché zařízení k měření času (pravého slunečního)

slunovrat - den, kdy deklinace Slunce je maximální (minimální), 22.6. nebo 22.12.

smog - inverzní mlha ve znečištěném vzduchu

sněžná čára - spojnice míst s přibližnou průměrnou roční teplotou 0°C, kde se již může udržet ledovec

solární kalendář - kalendář založený na oběhu Země kolem Slunce

soliflukce - "půdotok", pohyb zeminy po pevném a kluzkém podloží

sorgo - druh obilniny, čirok, pěstovaný v jižní a jihozápadní Asii

soumrak - doba po západu Slunce

spádnice - čára ve směru největšího spádu, kolmá na vrstevnice

specifický odtok - množství vody (v litrech) odtékající z 1 km² povodí za vteřinu

speleologie - obor studující jeskyně

spolková země - administrativní celek SRN, AUT

SPOT 1-5 – družice dálkového průzkumu Země, Francie - EU.

spraš - sediment vznikající působením větru v dobách meziledových

srub - příkřejší stupeň na svahu, často s výstupem podloží

stalagmit - krápník vyrůstající ze spodku jeskyně

stalagnát - srůst stalaktitu a stalagmitu

stalaktit - krápník vyrůstající ze stropu jeskyně

stmelení - zpevnění horniny, např. pískovce

stolová hora - vyvýšenina v oblasti horizontálního uložení hornin

stratigrafie - časové uspořádání vrstev hornin, čím hlouběji tím starší horniny

stratosféra - vrstva atmosféry ve výšce 10 - 40 km

stratovulkán - vrstevná sopka, vzniká střídáním výlevů lávy a vyvrhování popela, např. Vesuv

subdukční zóna - oblast podsouvání oceanické desky pod pevninskou, např. v západním pobřeží Ameriky

suk - obnažený vulkanický sopouch, např. Trosky

Sunnité - vyznavači ortodoxního islámu, např. v Iráku

suť - nános skalních zvětralin na úpatí hor

svahilština - domorodý jazyk východní Afriky

svědecká hora - osamělá vyvýšenina v aridní oblasti tvořené horizontálními vrstvami hornin

světový čas - UT (UTC, GMT), čas nultého poledníku

světový rovník - průsečík roviny zemského rovníku s hvězdnou sférou

synantropie - tendence některých druhů živočichů žít v blízkosti nebo v lidských sídlech

synodická doba - doba oběhu vztažená k Zemi, např. synodický měsíc je přibližně 29.5 dne

synoptická mapa - mapa s aktuální meteorologickou situací

syzygie - souhrnný název pro postavení těles na hvězdné sféře, např. Měsíce v úplňku a v novu

Š

šelf - pevninská deska zatopená mořem

šibljak - křovinatá formace, pobřeží Jadranu, viz macchie

Šiité - vyznavači islámu

Šinkanzen - japonský rychlovlak, shinkansen

šintoismus - japonské náboženství

škrap - krasový povrchový útvar, skalní brázdy

šot (chott) - slané jezerní pánve západní Sahary

T

tabule - oblast s horizontálním uložením hornin, např. Česká křídová tabule

tajfun - tropický cyklón ve východoasijské oblasti

tajga - jehličnatý les severní Eurasie, hlavně na Sibiři

Tamilové - viz Drávidové

tanker - loď přepravující tekuté substráty (náklady)

Tasman Abel Janszoon (1603-1659) - holandský mořeplavec v 1.pol.17.stol., objevitel Austrálie a NZL

telení ledovce - odlamování ker z ledovce sahajícího do moře

teodolit - přístroj pro nivelační a mapovací práce, též theodolit

teplíce - teplý pramen, je teplejší než je teplota vzduchu v místě

teplotní gradient - pravidelný úbytek (přírůstek) teploty s výškou

teplotní inverze - jiný chod teplot směrem do vyšší výšky než přirozený

terasa - terénní stupeň tvořený plošinou a srázem

terciér - 1. v geologii období třetihor, 2. v ekonomice nevýrobní sféra (doprava, obchod, služby a finance)

teritoriální - územní

terminal - specializovaný přístav, ropný, rudný apod., též letištní prostor

termy - viz teplíce

Tethys - geosynklinální moře Evropy vyvrásněné Alpiským vrásněním ve starších třetihorách

TGV - rychlovlak francouzských železnic, též AGV.

tonáž - lodní prostor, měří se v BRT nebo NRT, 1 registrovaná tuna je 100 f³, (krychlových stop)

topografická průmětna - plocha, do které se promítají objekty při mapovacích pracích

toponomastika - obor, který se zabývá zeměpisnými jmény

tornádo - větrná smršť amerického středozápadu

Torres, Luis Vaes - španělský mořeplavec, plul v roce 1612 mezi Asií a Austrálií

trajekt - převoz lidí a dopravních prostředků (automobilů, vlaku) přes mořské úžiny

transgrese - pokles pevniny, vnikání moře na pevninu, je např. příčinou vzniku fjordů, pobřežních ostrovů

transliterace - přepisování názvů z jiné abecedy, např. z azbuky

transverzální poloha - tzv. příčná nebo rovníková poloha, při mapových projekcích

tranzit - hraniční přechod

travertin - vápencová hornina vznikající v pramenech nebo tocích uhličitých vod, např. Pamukkale (TUR) nebo v NP Yellowstone

trawler – druh nákladní či rybářské lodi

triangulační síť - trojúhelníková síť na území státu důležitá pro mapování

trias - nejstarší doba druhohor, 195-225 mil. let

trog - ledovcové údolí (typu U)

tropický rok - doba mezi dvěma následujícími průchody Slunce jarním bodem, 365.2422 dne

troposféra - nejnižší vrstva atmosféry 9-15 km silná, vytváří se v ní počasí (meteorologické děje)

truck - název pro kamion v USA

tsunami - geodynamické vlnění, vzniká při pohybech mořského dna, nejvíce v Tichém oceáně

Tuaregové - národ JZ Sahary, např. v Mali

tuf - jemnozrná hornina vzniklá usazením sopečného popelu a písku

tuktuk – motorová rikša, osobní dopravní prostředek Jižní a Jihovýchodní Asie

tunokilometr - jednotka výkonu v dopravě, tkm je násobek objemu nákladu a přepravní vzdálenosti

turon - geologické období, svrchní křída

U

UICN – *International Union for Conservation of Nature*, Mezinárodní unie pro ochranu přírody, sídlo Gland, SUI, koordinuje systém národních parků a vydává tzv. Červenou knihu ohrožených druhů zvířat

UN - *United Nations*, zkratka Organizace spojených národů

UNESCO - Organizace OSN pro výchovu vědu a kulturu

unitární stát - stát s jedinou vládou, protipól federace - unijního uspořádání

USD - mezinárodní zkratka pro americký dolar, také \$

UTC – *Universal coordinated time* – světový čas

úval - typ říční sníženiny, údolí

užitkovost zvířat - ukazatel produktivity chovu, např. dojivost

V

vádí - erozní rýha občasných řek v severní Africe

vádózní voda - podzemní voda vznikající průsakem vody srážkové

Valoni - francouzsky hovořící obyvatelstvo, národnostní menšina Belgie

Vasco da Gama - (1463-1524) portugalský mořeplavec, jeho flotila jako první obeplula Afriku a dostala se do Indie, koncem 15.stol.

VEI – *Volcanic Explosion Index*, index sopečné intezity

velehornatina - geomorfologická jednotka, relativní výšková členitost je nejčastěji nad 600 m, absolutně nad 2000 m

Vespucci Amerigo – (1454-1524) italský mořeplavec, zmapoval břehy J. Ameriky

větrolam - ochranný pás dřevin nebo umělých dřevěných konstrukcí, např. u silnic na Vysočině

viklan - skalní útvar s narušenou stabilitou, vlivem přízemní eroze

Vlámové - národnostní většina Belgie

vodočet – viz. limnigraf

vojvodství - administrativní celek v Polsku na úrovni kraje

vrásný příkrov - horizontální struktura, kde se mění přirozená stratigrafie (časový sled) hornin

vrata - skalní soutěska říčního údolí

vrchovina - geomorfologická jednotka, výšková členitost nejčastěji v rozmezí 150-300 m

vrstevnice - spojnice míst se stejnou nadmořskou výškou

vřídlo - pramen s vysokou teplotou, přesahující zpravidla 50°

vyvěračka - výstup podzemního toku na povrch, častý v krasových oblastech

W

Wagnerův index - poměr délky hranic státu vůči obvodu kruhu stejné plochy (státu), je strategickou hodnotou, ČR - 2.24

Wegener Alfred - (1880-1930) německý geofyzik, tvůrce teorie kontinentálního driftu, pohybu pevninských desek

WRB – *World Reference Base of Soils* – mezinárodní klasifikace půd (FAO)

Z

závrt - krasový povrchový útvar, otvor menších rozměrů do podzemí

zenit - nadhlavník, bod na hvězdné sféře s maximální výškou - 90°

zmlazení - jedna z fází geomorfologického vývoje krajiny, obnovení činnosti vnitřních sil Země

zřídlo - pramen minerální vody, často obohacený plyny

zvětrávání - rozpad hornin

Ž

žďáření - příprava nové zemědělské půdy vypalováním lesa

životní prostředí - soubor vnějších podmínek obklopujících člověka (organismy)

žula - hlubinná vyvřelina, granit

Rozšiřující zdroje

1. Caramba CZ www.caramba.cz
2. Infoplease www.infoplease.com
3. Wikipedia CS www.wikipedia.cz
4. Your Dictionary www.yourdictionary.com